

Sygn. akt XV.Ca. 1027/19

POSTANOWIENIE

Dnia 31 stycznia 2020 r.

Sąd Okręgowy w Poznaniu Wydział XV Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący: sędzia Joanna Andrzejak-Kruk

sędzia Maciej Agaciński

sędzia Jolanta Borkowicz-Grygier

Protokolant: protokolant sądowy Michał Rulc

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 28 stycznia 2020 r. w P.

sprawy z wniosku K. O.

przy udziale (...) Spółka z.o.o. z siedzibą w S.

o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po A. O.

na skutek apelacji wniesionej przez uczestnika postępowania

od postanowienia Sądu Rejonowego Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu

z dnia 28 lutego 2019 r.,

sygn. akt V.Ns.423/18

postanawia:

uchylić zaskarżone postanowienie i sprawę przekazać Sądowi Rejonowemu Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

/-/ Maciej Agaciński /-/ Joanna Andrzejak-Kruk /-/ Jolanta Borkowicz-Grygier

UZASADNIENIE

Wnioskiem złożonym 28.03.2018r. do protokołu rozprawy w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku po A. O. zm. (...) K. O. wystąpiła o odebranie od niej oświadczenia o odrzuceniu spadku wyjaśniając, że oświadczenia tego nie złożyła wcześniej, gdyż nie wiedziała o śmierci ojca, nie znała także jego sytuacji rodzinnej i majątkowej.

Powyższy wniosek zakwalifikowano jako zawierający żądanie zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po A. O. i nadano mu bieg w osobnym postępowaniu.

Pismem z 28.05.2018r. udział w sprawie zgłosiła (...) Spółka z o.o. z siedzibą w S., która jest wierzycielem spadkodawcy i wnioskodawcą w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku.

Na rozprawie w dniu 28.02.2019r. wnioskodawczyni uchyliła się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku i jednocześnie oświadczyła, że odrzuca przypadający jej z jakiegokolwiek tytułu spadek po A. O. zm. w dniu (...) w P., ostatnio zamieszkałym w P..

Postanowieniem z dnia 28.02.2019r., sygn. akt V.Ns.423/18 Sąd Rejonowy Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu: 1) zatwierdził uchylenie się przez wnioskodawczynię K. O. od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia w przedmiocie przyjęcia spadku po A. O. zm. w dniu (...) w P., ostatnio stale zamieszkałym w P.; 2) kosztami postępowania obciążył wnioskodawczynię w zakresie przez nią poniesionym.

Jako podstawę tego rozstrzygnięcia Sąd Rejonowy powołał następujące ustalenia faktyczne i rozważania prawne:

A. O. zmarł (...) w P., gdzie ostatnio stale zamieszkiwał.

Córka zmarłego – wnioskodawczyni K. O. nie utrzymywała żadnych kontaktów z ojcem. Gdy miało około 10 lat ojciec rozwiódł się z matką i potem jedynie przyjeżdżał po rzeczy do ich domu. Ojciec nie płacił alimentów. Wnioskodawczyni nie utrzymywała kontaktu także z rodziną ojca, której członkowie nadużywali alkoholu. K. O. nie wie nawet, gdzie mieszkają bliscy jej ojca, a po jego śmierci nie miała możliwości dowiedzenia się o jego sytuacji majątkowej. Wnioskodawczyni nie była na pogrzebie ojca, a o jego śmierci dowiedziała się z korespondencji od Sądu. Córka zmarłego nie czuła jakichkolwiek związków ze zmarłym, a z uwagi na brak kontaktów od wielu lat nie uważała siebie za spadkobiercę. Nie interesowała jej kwestia spadkobrania. Nadto wnioskodawczyni nie otrzymywała żadnej korespondencji od wierzycieli ojca, z której mogłaby wywnioskować, iż przedmiotem jej spadkobrania mogą być długi. K. O. nigdy nie spotkała się z sytuacją, że ktoś zmarł pozostawiając długi i dlatego nie wiedziała, jakie czynności należy w takim wypadku podjąć.

Ustalenia te Sąd przyjął jako okoliczności bezsporne oraz w oparciu o zeznania wnioskodawczyni K. O.. Zeznania te okazały się spójne, logiczne i rzeczowe. K. O. przedstawiła okoliczności dowiedzenia się o śmierci ojca, a także wyjaśniła, że od ok 20 lat nie miała kontaktu z ojcem i nic nie wiedziała o jego sytuacji finansowej.

Wniosek Sąd Rejonowy uznał za zasadny.

Sąd powołał się na art. 926 § 1 i 2 k.c. oraz art. 931 § 1 i 2 k.c. i stwierdził, że K. O. należy do kręgu spadkobierców ustawowych A. O. jako jego córka.

W myśl art. 1012 k.c. spadkobierca może bądź przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (przyjęcie proste), bądź przyjąć spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza), bądź też spadek odrzucić. Spadkobierca, który spadek odrzucił, zostaje wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 1020 k.c.). Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania.

Zgodnie z treścią art. 1015 § 1 k.c. oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swojego powołania. Paragraf 2 tego artykułu (w brzmieniu obowiązującym do 17.10.2015r.) stanowi natomiast, że brak oświadczenia spadkobiercy w powyższym terminie jest jednoznaczny z prostym przyjęciem spadku.

Wnioskodawczyni złożyła oświadczenie o uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym ojcu wraz z wnioskiem o jego zatwierdzenie. Podstawę prawną wniosku stanowił art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 1019 § 1 k.c. Zgodnie z treścią art. 1019 § 1 k.c. jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli z następującymi zmianami: uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli powinno nastąpić przed sądem i spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć czy i jak spadek przyjmuje czy też go odrzuca. Przepis § 2 tego artykułu stanowi natomiast, że spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może w powyższy sposób uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu. Zgodnie z treścią art. 1019 § 3 k.c., uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (odpowiednio niezachowania terminu do złożenia takiego oświadczenia) wymaga zatwierdzenia przez sąd. Przepis art. 84 § 1 k.c. stanowi natomiast, że w razie błędu co do treści czynności prawnej można uchylić się od skutków prawnych swojego oświadczenia woli. Paragraf 2 tego artykułu stanowi z kolei, że można powoływać się tylko na błąd uzasadniający

przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia tej treści (błąd istotny). Zgodnie z treścią art. 88 § 2 k.c. uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone innej osobie pod wpływem błędu wygasa z upływem roku od jego wykrycia.

Błąd, o którym mowa w art. 1019 k.c., może dotyczyć osoby spadkodawcy, tytułu powołania, przedmiotu spadku. Oczywiście jest przy tym to, że musi to być błąd prawnie doniosły. W doktrynie i w orzecznictwie zgodnie przyjmuje się, że nie jest błędem prawnie doniosłym nieznanomość przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z niedołożeniem należytej staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego (por. A.Kidyba, Komentarz do art.1019 k.c., Lex 2012; post. SN z 30.06.2005r., IV CK 799/04, post. SN z 18.03.2010r., V CSK 337/09, postanowienie SN z 29.11.2012r., II CSK 171/12). O błędzie co do przedmiotu spadku można mówić wtedy, gdy brak wiedzy o rzeczywistym stanie majątku spadkowego nie jest wynikiem braku staranności po stronie spadkodawcy czy też inaczej, gdy błąd jest usprawiedliwiony okolicznościami sprawy. Poprzestanie na pozbawionym jakichkolwiek konkretnych podstaw przypuszczeniu dotyczącym stanu majątku spadkowego nie może być uznane za błąd istotny, lecz za lekkomyślność, która nie stanowi podstawy uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli na podstawie przepisów o wadach oświadczenia woli. Podstawę tezy o niedołożeniu należytej staranności powinna jednak stanowić ocena uwzględniająca konkretne okoliczności sprawy, nieodzowne do ustalenia, jakich aktów staranności można było wymagać od strony, czyli konkretne działania zmierzające do uzyskania wiedzy o rzeczywistym stanie majątku spadkowego. Niepodjęcie określonych uzasadnionych w danej sytuacji działań może prowadzić do oceny o niedołożeniu należytej staranności przez spadkobiercę wyłączającej skutecznie powołanie się na błąd co do przedmiotu spadku (por. uzasadnienie post. SN z 30.06.2005r., IV CK 799/04).

W przedmiotowej sprawie wnioskodawczyni nie utrzymywała kontaktów z ojcem i nie znała jego sytuacji finansowej ani też nie miała możliwości jej ustalenia. Wnioskodawczyni nie mogła zatem mieć świadomości, że jej ojciec ma jakieś długi. Skoro nie miała możliwości dowiedzenia się o długach ojca, to trudno uznać, że wykazała się w jakikolwiek sposób lekkomyślnością czy też nie dołożyła należytej staranności w ustaleniu rzeczywistego stanu spadku po ojcu, o którego życiu niewiele wiedziała. Co także istotne, wnioskodawczyni mogła nie wiedzieć, że jakieś czynności trzeba podjąć, by nie być obciążanym długami spadkowymi. Wnioskodawczyni nie ma wykształcenia prawniczego, nie ma zawodu, a w jej rodzinie nie było wcześniej takiej sytuacji, aby ktoś zmarł zostawiając długi. Tym samym, nie wiedząc o okolicznościach uzasadniających podjęcie decyzji co do złożenia oświadczenia w przedmiocie przyjęcia spadku, wnioskodawczyni nie ponosi winy w uchybieniu terminu do złożenia takiego oświadczenia.

Mając zaś na uwadze, iż dopiero w toku sprawy o stwierdzenie nabycia spadku po A. O., wszczętej wnioskiem z dnia 1.09.2017r., wnioskodawczyni dowiedziała się o okolicznościach uzasadniających złożenie takiego wniosku – istnieniu długów spadkowych, uznać należy, że dochowała ona terminu do złożenia wniosku o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych braku złożenia oświadczenia w terminie.

Mając na uwadze przedstawione rozważania Sąd zatwierdził uchylenie się przez K. O. od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia w przedmiocie przyjęcia spadku po A. O..

O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 520 § 1 k.p.c., obciążając wnioskodawczynię kosztami postępowania w zakresie przez nią poniesionym oraz uznając, że uczestnik postępowania winien ponieść koszty związane z jego udziałem w sprawie.

Apelację od postanowienia złożył uczestnik postępowania, zarzucając naruszenie art. 1019 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 84 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 88 § 2 k.c. poprzez ich pominięcie, a w konsekwencji niesłuszne uznanie, że w sprawie zachodzi podstawa do zatwierdzenia uchylenia się przez wnioskodawczynię od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym ojcu A. O., podczas gdy wnioskodawczyni uchybiła terminowi z art. 88 § 2 k.c., wobec czego jej uprawnienie do uchylenia się od skutków niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku wygasło.

Z uwagi na to uczestnik wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez oddalenie wniosku K. O. oraz o zasądzenie od wnioskodawczynie kosztów postępowania odwoławczego według norm przepisanych.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie, z tym że zaskarżone postanowienie podlegało uchyleniu, nie zaś zmianie, o którą wnioskował uczestnik. Postanowienie to nie mogło się ostać, gdyż Sąd I instancji nie ustalił faktów dotyczących przesłanek zastosowania art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 84 k.c. i art. 88 § 2 k.c. Założeniem postępowania apelacyjnego jest oczywiście merytoryczne rozpoznanie sprawy (art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c.), jednak czynienie kluczowych ustaleń faktycznych w całości i po raz pierwszy przez sąd odwoławczy powodowałoby, że sąd ten przejmowałby na siebie funkcję sądu pierwszej instancji, a prawidłowość podstawy faktycznej rozstrzygnięcia nie mogłaby już zostać poddana kontroli, co jest nie do przyjęcia w świetle wynikającego z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP uprawnienia strony do instancyjnej kontroli orzeczeń i postępowania sądowego (por. np. wyrok SN z 20.10.2010r., III CSK 323/09 czy postanowienie SN z 21.05.2014r., II CZ 21/14).

Wnioskodawczynie K. O. wystąpiła o zatwierdzenie uchylenia się przez nią od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po ojcu A. O., którego jest spadkobiercą ustawowym (art. 931 § 1 k.c.). Przyjmując założenie, że w odniesieniu do wnioskodawczynie zachodzi przypadek określony w art. 1019 § 2 k.c. Sąd I instancji nie ustalił, czy w ogóle uchyliła ona ustawowemu terminowi do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku, wynikającemu z art. 1015 § 1 k.c. i wynoszącemu sześć miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania. Dopiero zaś gdyby doszło do uchybienia terminu, to w myśl art. 1015 § 2 k.c. (w brzmieniu obowiązującym przed 18.10.2015r. i mającym zastosowanie w niniejszej sprawie) brak oświadczenia spadkobiercy byłby jednoznaczny z prostym przyjęciem spadku.

Z treści wniosku oraz okoliczności podanych podczas przesłuchania wnioskodawczynie wynika, że uchyliła się ona od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku z uwagi na błąd co do przedmiotu spadku (mowa jest bowiem o długach spadkodawcy, które miałyby sponać wnioskodawczynie). W myśl art. 119 § 2 k.c., spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył w terminie oświadczenia dotyczącego przyjęcia albo odrzucenia spadku, może uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu. Stosuje się wówczas przepisy o wadach oświadczenia woli z tą zmianą, że uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia (lub jego braku) musi nastąpić przed sądem, a spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca (art. 1019 § 1 k.c.). Stosownie do art. 84 § 1 i 2 k.c. także w tym przypadku błąd powinien dotyczyć natomiast treści czynności prawnej (fikcji prawnej przyjęcia spadku) oraz być istotny, czyli uzasadniać przypuszczenie, że gdyby spadkobierca nie działał pod wpływem błędu i ocenił sprawę rozsądnie, złożyłby oświadczenie o określonej treści.

Sąd I instancji rozważając zastosowanie art. 1019 k.c. w zw. art. 84 k.c. skupił się na kwestii prawnej doniosłości błędu w kontekście dołożenia przez wnioskodawczynię należytej staranności gdy chodzi ustalenie stanu majątku spadkowego i tego, czy jej niewiedza o długach spadkowych była usprawiedliwiona okolicznościami. Podejście Sądu I instancji jest o tyle zrozumiałe, że odwołuje się do utrwalonego w orzecznictwie zapatrywania co do konieczności modyfikacji w tym właśnie kierunku okoliczności, które doprowadziły do powstania błędu (por. postanowienia SN z 30.06.2005r., IV CK 799/04, publ. OSN 2006/5/94; z 18.03.2010r., V CSK 337/09; z 1.12.2011r., I CSK 85/11; z 5.07.2012r., IV CSK 612/11, publ. OSN 2013/3/39 czy z 30.11.2017r., IV CSK 28/17, a także: J.Pietrzykowski [w:] Z.Resich (red.) KC Komentarz, Tom 3, Warszawa 1972, s.1934-1935; E.Skowrońska-Bocian, Komentarz do KC Spadki, Warszawa 2007, s.197; J.Kremis [w:] E.Gniewek (red.) KC Komentarz, Tom II, Warszawa 2004, s.949). Punktem wyjścia dla oceny, czy w ogóle wystąpił błąd prawnie doniosły, a więc błąd co do przedmiotu spadku (art. 84 § 1 k.c.), i to błąd istotny (art. 84 § 2 k.c.), jest jednak ustalenie, co wchodzi w skład spadku. Samo istnienie długów spadkowych nie musi przecież skłaniać rozsądnego spadkobiercy do odrzucenia spadku, jeżeli do spadku wchodzi także aktywa o istotnej wartości. Tymczasem Sąd I instancji nie poczynił żadnych ustaleń w tym zakresie.

Zgodnie z art. 88 § 2 k.c. w zw. z art. 1019 k.c. – do których do przepisów wprost nawiązano w apelacji uczestnika – uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia dotyczącego spadku z powodu błędu

powinno nastąpić w ciągu roku od jego wykrycia. Należy podkreślić, że jest to termin zawity (prekluzyjny), po upływie którego prawo do uchylenia się wygasa, co sąd jest zobowiązany uwzględnić z urzędu. Sąd I instancji stwierdził, że wnioskodawczyni dochowała terminu z art. 88 § 2 k.c., gdyż dopiero w toku sprawy o stwierdzenie nabycia spadku po A. O., wszczętej wnioskiem z 1.09.2017r., dowiedziała się o istnieniu długów spadkowych. Sąd I instancji nie ustalił jednak, kiedy dokładnie wnioskodawczyni powzięła taką wiedzę. Ponadto Sąd I instancji nie wypowiedział się co do tego, jaką dokładnie czynność uznaje za prowadzącą do zachowania terminu. Tymczasem kwestia ta jest rozbieżnie rozstrzygana w orzecznictwie; według jednego poglądu, termin z art. 88 § 2 k.c. jest zachowany, gdy przed jego upływem spadkobierca złoży do sądu wniosek w trybie art. 690 k.p.c. o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku (tak postanowienie SN z 4.04.2014r., II CSK 410/13); według drugiego natomiast poglądu, skoro oba oświadczenia – a więc oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia dotyczącego spadku oraz samo oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku – mają charakter materialnoprawny i dla wywołania skutków wymagają, zgodnie z art. 1019 § 3 k.c. w zw. z art. 1018 § 3 k.c., ich odebrania przez sąd, to termin zawity z art. 1019 § 1 k.c. w zw. z art. 88 § 2 k.c. jest zachowany, gdy oświadczenia zostaną przez jego upływem złożone do protokołu sądowego, względnie sąd poświadczy urzędowo podpisy spadkobiercy na jego piśmie zawierającym oświadczenia (tak: uchwała SN z 15.03.2018r., III CZP 110/17 i postanowienie SN z 12.04.2018r., II CSK 485/17; jednocześnie Sąd Najwyższy przyjmuje, że w wyjątkowych wypadkach sąd może nie uwzględnić upływu terminu z art. 88 § 2 k.c. przez wzgląd na zasady współżycia społecznego).

Podsumowując, Sąd I instancji nie ustalił podstawowych okoliczności istotnych dla oceny, czy zastosowanie znajduje art. 1019 k.c. w zw. z art. 84 k.c. oraz czy zachowany został termin zawity z art. 88 § 2 k.c. Sąd ten nie rozpoznał tym samym istoty sprawy, co skutkowało, zgodnie z art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., uchyleniem zaskarżonego postanowienia przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania, z pozostawieniem Sądowi I instancji rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd I instancji winien mieć także na względzie, że w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 690 k.p.c. winni wziąć udział wszyscy uczestnicy sprawy o stwierdzenie nabycia spadku (tak np.: postanowienie SN z 6.07.2012r., V CSK 313/11, a także: J.Gudowski [w:] KPC Komentarz, Cześć pierwsza i druga, tom 3, s.350, Warszawa 2006; P.Borkowski, komentarz do art. 690 k.p.c. [w:] Komentarz do ustawy z dnia 24.08.2007r. o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw).

/-/ Maciej Agaciński /-/ Joanna Andrzejak-Kruk /-/ Jolanta Borkowicz-Grygier